

معرفی ۱۰ ساز سنتی و اصیل ایرانی

نویسنده : مهدی مرادی

وب سایت سلسله

تاپ تن سلسله (www.selsele.com)

در یکی دیگر از تاپ ۱۰ های سلسله تصمیم گرفتیم که برای دوست داران موسیقی به خصوص دوستداران موسیقی سنتی ایرانی به معرفی ساز های اصیل ایرانی بپردازیم. در ادامه با ما همراه باشید.

www.selsele.com

سنتور:

سنتور یکی معروف ترین از ساز های اصیل ایرانی در موسیقی کشورمان است. نقاشی ها و حکاکی های بجای مانده از دوره های آشوری و بابلی به سال ۶۶۹ قبل از میلاد که از حجاری ها بجای مانده است نشان دهنده این است که آلاتی به شکل دوزنقه شبیه به سنتور را بوسیله طناب یا نخ از گردن آویزان می کرده اند و برای نواختن آن از مضراب استفاده می شده است. به همین دلیل احتمال می رود که ایرانیها قبل از اسلام با این ساز آشنا بوده اند و به آن کونار میگفته اند. سنتور سازی است که در اشعار عرفانی نیز مورد استقبال قرار میگرفته است. نام سازهایی مثل سنتور و نی به کرات در شعرهای شاعران بزرگ ایران دیده میشود. شعر زیر بیتی از شعرهای شاعر بزرگ منوچهری است که نام سنتور در آن دیده میشود:

فاخته نای زن و بربط شده تنبور

کبک ناقوس زن و شارک سنتور زن است

در هر صورت سنتور یکی از ساز های اصیل ایرانی است که درون یک جعبه دوزنقه ای شکل قرار گرفته که روی آن دو ردیف خرک وجود دارد گفته میشود که شکل سنتور برگرفته شده از کشتی است و سیم های آن شبیه به تور ماهیگیری و صدای آن نیز برگرفته شده از صدای امواج دریاست که با صخره برخورد میکند که عده ای بر این عقیده هستند که در ابتدا ابونصر فارابی این ساز را کشف و ابداع کرده است و بعدها در اثر رفت و آمد به کشورهای دیگر این ساز نیز به کشورهای مختلف راه یافته است و در شکلهای گوناگون مورد استفاده قرار گرفته است. به همین جهت عده ای بر این عقیده هستند که سازهایی مثل ارگ و پیانو که درون جعبه قرار دارند برگرفته شده از ایده سنتور بوده اند.

قانون

قانون سازی است که در ظاهر شبیه به سنتور است با این تفاوت که سنتور شبیه به یک دوزنقه است و چهار ضلع دارد ولیکن قانون شبیه به مثلث است و سه ضلع (گوشه) دارد. این ساز متعلق به خانواده سیتار است. این ساز نیز مانند سنتور دارای یک جعبه چوبی است. یکی دیگر از تفاوت هایی که ساز قانون با سنتور دارد در این است که سنتور با با ضربات مضراب تولید صدا میکند ولی قانون به وسیله انگشت سبابه نواخته میشود. این ساز یکی از کهن ترین و اصیل ترین سازهایی است که در موسیقی سنتی ایران وجود دارد و بیانگر گوشه هایی از موسیقی ایران است. اما مدت طولانی بود که در سرزمین ما ناشناخته مانده بود ولیکن کما بیش از نیم قرن پیش بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. برخی بر این عقیده هستند که مخترع این ساز افلاطون بوده است. قانون سازی است که معمولاً بصورت تکنواز نواخته میشود ولی هرگاه که با ارکستر همراه می شود در ردیف اول نوازندگان قرار میگیرد. البته باید گفت که قانون نوازی

خارج از ایران در کشورهای عربی زبان ، ترک زبان و ارمنی زبان مورد توجه قرار گرفته است و بیشتر تکامل یافته است.

کمانچه

کمانچه نیز یکی دیگر از ساز های اصیل ایرانی و ملی ماست. در ایران ابتدا این ساز در سیستان و بلوچستان بنام غژک یا غژ وجود داشت که شبیه به کمانچه بود و با آرشه آرا مینواختند و همچنین در نقاشی های تالار چهار ستون اصفهان نوازنده کمانچه مشاهده میشود. کمانچه در ابتدا دارای سه سیم (تار ابریشم) بوده است و در دوره قاجار سیم چهارم به آن اضافه شد که باعث شد صدای آن تو دماغی باشد و برای نواختن آن از کمان یا آرشه ای از چوب باریک ساخته میشود که دارای تارهایی از موی اسب است. کمانچه سازی است که دارای قدمت تاریخی زیادی در شرق آسیا است و بهتر است که کاملاً در سکوت مطلق و عارفانه نواخته شود تا بتواند حکایت از قدمت تاریخی بکند. جالب است بدانید که این ساز یکی از ساز های سنتی و اصیل و پرتعداد لرستان است. تنها تفاوت کمانچه لری با کمانچه های دیگر در این است که کمانچه لری کاسه ای مخروطی شکل دارد و پشت آن باز است. این ساز مربوط به دوران قاجار است و در آن زمان رشد و تکامل یافته است.

تنبک

تنبک یکی از مهمترین سازهای کوبه ای پوستی ایران است که پیشینه آن به خیلی قبل تر از اسلام باز میگردد. تا جاییکه گفته شده که انسانهای نخستین برای اینکه اینکه تولید صدا کنند تنه درختان را خالی کرده و با پوست حیواناتی مثل آهو ، گوسفندان و ... روی آن را می پوشانده اند که همین امر موجب پیدایش آلات موسیقی چون طبل و تنبک شده است. تنبک از نظر سازشناسی یک نوع طبل است که به آن طبل جام شکلی نیز میگویند. این ساز در چند دهه اخیر رشد چشمگیری داشته و حتی بعنوان تکنواز و مستقل نیز استفاده میشده است.

نی بعنوان یکی از سازهایی که قدمت بسیار زیادی به بلندای تاریخ بشریت دارد. نی یک نمونه از سازهای بادی است که با دمیدن نفس به درون آن و باز و بسته شدن سوراخ های روی آن صدای دلنشینی از آن تولید میشود. دیده میشود که انسانهای نخستین هنگامی که صدا را کشف کردند شاخه درختان یا استخوان حیوانات و یا حتی صدف های دریایی برای تولید صدا استفاده میکردند که همین امر موجب پیدایش سازهای بادی شد چون صدای نی مستقیماً از نفس انسان تولید میشود تأثیر صدای نی بصورت نمادی از روح بشر معرفی شده است. در ادبیات فارسی نوازنده نی همواره مورد توجه شعرای کلاسیک ایرانی بوده است. ساز نی از گیاهی بنام نی تولید میشود که این گیاه نسبت به شرایط اقلیمی و خاک نقاط مختلف کره زمین گونه های مختلفی دارد. در زمینه پیدایش نی داستان های زیادی وجود دارد که از جمله آن می توان به افسانه مرد ماهیگیر ، دخترک ، آتنا و افسانه میداس اشاره کرد.

دف

دف یکی از آلات موسیقی و قدیمی ایرانی است. این ساز داره ای شکل است و روی آن با پوست پوشیده است و صدایی که از آن تولید میشود بر اثر کوبیدن ضربه بر پوست دف ایجاد میشود. بنابراین این ساز نیز در دسته سازهای کوبه ای قرار میگیرد. در بخش داخلی این ساز زنجیره هایی یا حلقه هایی آویخته شده است که در تولید صدا و تقویت صدا به این ساز کمک میکند. این ساز معمولاً در مجالس عرفانی نواخته میشود است. بنظر میرسد که این ساز در دوره ساسانیان اختراع شده است که در دوران پهلوی به آن داف هم میگفته اند. بر اساس تصاویر و نقاشی های بر روی سنک نوشته بیستون نشان میدهد که این ساز قبل از اسلام نیز وجود داشته است و در ایران همیشه بعنوان یک موسیقی عرفانی بکار رفته است. در ایران باستان این ساز بیشتر توسط بانوان نواخته میشود. این ساز توسط بابرد بزرگ ساخته شده که به نام خسروانی پادشاه اسطوره ای خسرو نامگذاری شده است.

دهل

دهل یک ساز کوبه ای و اصیل ایرانی است. دهل از خانواده طبل ها است با این تفاوت که هر دو طرف دهل از پوست پوشیده شده است. که این پوست ممکن است پوست گاو یا گاو میش باشد. تا اینجا نتیجه میگیریم که دهل خود شبیه طبل است و تاریخچه پیدایش آن میتواند از همان زمان پیدایش طبل ها باشد. دهل معمولا در کشورهای خاورمیانه به ویژه ایران استفاده میشده است و دارای گونه های مختلف و محلی است. مطالعات نشان میدهد که در جنوب ایران دهل در انواع مختلف مورد استفاده قرار گرفته است که از جمله آنها می توان به پیپه ، جفه، پونکه، تویری را نام برد. البته باید بدانید که دهل هایی که در شب نواخته میشوند با دهل هایی که در طول روز مورد استفاده قرار میگیرند تفاوت هایی در نوع پوست و چوب دارند. مثلا در دهل هایی تحت عنوان دهل زابلی

یک طرف آن از پوست گوسفند و یک طرف آن از پوست بز پوشیده شده است. جالب است بدانید که محدوده صوتی سازهایی همچون طبل و دهل نامعین است و بنابراین کوک کردن آن نیز دشوارتر است.

تار

تار یکی از سازهای زهی و اصیل ایرانی است که برای نواختن آن از زخمه استفاده میکنند. این ساز علاوه بر ایران در کشورهای خاورمیانه نیز مورد استفاده قرار میگیرد که از جمله آنها میتوان به تاجیکستان، ارمنستان، گرجستان و قفقاز نیز اشاره کرد. از این ساز برای نواختن موسیقی کلاسیک و سنتی کشورهای نام برده استفاده شده است. طبق آثار برجای مانده بر روی دیوارهای کاخ هشت بهشت اصفهان گفته میشود که زمان پیدایش این ساز به دوران صفویه باز میگردد ولیکن دو تصویر نقاشی شده در شیراز نیز بیانگر این است که تار در دوران زندیه نیز مورد استقبال و مرسوم بوده است. طبق اسناد و شواهد برجای مانده از این ساز در کتاب گامهای گمشده به تصویر مرتضی حنانه (استاد موسیقی ایران) تار به عنوان ساز ملی ایرانیان شناخته شده است زیرا که این ساز ساخته و پرداخته شده از ذوق ایرانی است. منحنی و قوس هایی که در ساخت این نوع ساز بکار گرفته شده در نقاشی و مینیاتور ایرانیان دیده میشود. این ساز در ابتدا ۵ تار داشته که بعدها توسط درویش خان (استاد موسیقی) سیم ششم در راستای

تقویت صدای آن به ساز اضافه شده است که باعث شده این ساز در حال حاضر دارای ۲۸ پرده داشته باشد.

تنبور

تنبور یکی از سازهایی است که در رده سازهای زهی و زخمه ای قرار میگیرد و یکی از کهن‌سالترین سازهای ایرانی است که معمولاً در جلسات عرفانی مورد استفاده قرار می‌گرفته است. این ساز از خانواده تارهاست و از سه تار بزرگتر است. جالب است بدانید که این ساز در بین افرادی که اهل حق (دراویش) هستند و اصلاً حا به آنها یارسان می‌گویند آنقدر مقدس است که آنها قبل از نواختن تنبور دست‌های خود را می‌بوسند. طبق نظر باستان‌شناسان و همچنین وجود مجسمه‌ای در شوش (نزدیکی دانیال نبی) نشان‌دهنده این است که این ساز قدمتی ۶۰۰۰ ساله دارد. در آثار شاعران بزرگی همچون حافظ و سعدی و مولانا، منوچهری و... نیز میتوان دید که آنها از تنبور زیاد سخن گفته‌اند. این بیت یکی از اشعار مولوی است که در آن نام تنبور آورده شده است.

بانگ‌گردش‌های چرخ است اینکه خلق می‌سرایندش به تنبور و به حلق

این ساز در ایران در بین مردمان اهل کرمانشاه، صحنه، لرستان و ترک‌های آذربایجان که پیرو آیین یارسان هستند رواج فراوانی داشته و دارد.

نقاره

نقاره نیز از سازهای کوبه ای است که بصورت طبل دوتایی است که یکی از طبها به نسبت دیگری کوچکتر است و نوازنده برای تولید صدا با چوب بر هر دو طرف آن ضربه وارد میکند. نقاره قدمت بسیار زیادی دارد و در گذشته هم به هنگام جنگ استفاده میشده و هم به هنگام صلح که آن را بر روی شتر می بستند و نقاره زن ها شروع به نقاره زدن میکردند. در ایران نواختن نقاره تا زمان قاجاریه ادامه داشته است و هم اکنون در نواحی شرقی و شمال شرقی ایران مانند مشهد مقدس استفاده میشود. اگر دقت کرده باشید نقاره در مشهد مقدس و حرم امام رضا (ع) در حال حاضر استفاده میشود و در زمان شادی(ولادت ها) و یا ایام سوگواری(شهادت ها) نواخته میشود. به افرادی که نواختن این ساز میپردازند نقاره زن میگویند.